

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
Кафедра фізичної реабілітації та спортивної медицини

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор науково-педагогічної та
навчальної роботи
професор О.М. Власенко
202_ рік

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

з дисципліни «Валеологія»

Освітній рівень перший рівень вищої освіти – бакалавр

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

Освітня програма «Фізична терапія, ерготерапія»

2017–2022 рік

Робоча програма

«Валеологія»
(назва навчальної дисципліни)

для студентів

за освітнім рівнем **бакалавр**, спеціальністю **227 «Фізична терапія, ерготерапія»**

курсу та факультету **I курсу, медико-психологічного факультету**

Розробники: д.мед.н., професор Дорофєєва О.Є.
к.педн., доцент Яримбаш К.С.
к.мед.н., доцент Коршак В.М.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри **фізичної реабілітації та спортивної медицини**

Протокол від. “ 31 ” серпня 2017 року № 1 _

Завідувач кафедри _____ (Дорофєєва О.Є.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Перезатверджено:

на 2018/2019н.р. _____ «27» серпня 2018р. протокол № 1 _
(підпис) (ПБ)

на 2019/2020н.р. _____ «30» серпня 2019р. протокол № 1 _
(підпис) (ПБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол № ____
(підпис) (ПБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол № ____
(підпис) (ПБ)

на 20__/20__ н.р. _____ «__» _____ 20__ р. протокол № ____
(підпис) (ПБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань _____, (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки _____ (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність: 227	Рік підготовки:	
Змістових модулів –		I-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ - _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 30		II-й	-
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «бакалавр»	Лекції	
		10	-
		Практичні, семінарські	
		40 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
100	-		
Індивідуальні завдання:		-	
Вид контролю: залік			

Співвідношення аудиторної роботи до самостійної роботи студентів: 1:2.

2. Мета, очікувані результати навчання та критерії оцінювання результатів навчання

Мета. Оволодіння системою знань, принципів і методів з основ технології реалізації спадкових механізмів і резервів життєдіяльності людини, підтримки адаптації до умов зовнішнього та внутрішнього середовища; формування валеологічного світогляду, мотивації на збереження здоров'я як головної умови реалізації творчого та фізичного потенціалу особистості, використання цих знань у подальшій практиці фахівця в галузі фізичної культури.

знати:

- основні поняття теми;
- вплив факторів довкілля на здоров'я людини;

- методи і засоби захисту чинників зовнішнього середовища із метою збереження резервів здоров'я;
- сутність здорового способу життя з врахуванням індивідуальних особливостей з метою збереження резервів здоров'я;
- методи накопичення резервів здоров'я.

вміти:

- діагностувати рівень здоров'я людини;
- складати індивідуальні оздоровчі програми та системи для людей, що знаходяться в «третьому стані»;
- контролювати рівень здоров'я на етапах виконання індивідуальних оздоровчих програм і за необхідністю вносити корекцію;
- володіти методами оцінки здоров'я;
- використовувати знання щодо залучення людей до здорового способу життя;
- використовувати знання з валеології для складання програми оздоровчих тренувань;
- використовувати фізіологічні показники рівня здоров'я при дозуванні фізичних навантажень.

Критерії оцінювання результатів навчання

Реалізація основних завдань контролю знань здобувачів вищої освіти у НМУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. Згідно з діючою в університеті системою комплексної діагностики знань студентів, з метою стимулювання планомірної та систематичної навчальної роботи, оцінка знань студентів здійснюється за 200-баловою системою.

Форми контролю знань студентів:

- поточний;
- підсумковий модульний;
- семестровий підсумковий (залік, диференційований залік, екзамен).

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту, дисципліна забезпечує набуття студентами **компетентностей**:

Загальні:

ЗК 01. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 02. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК 03. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 04. Здатність працювати в команді.

ЗК 05. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК 06. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 07. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

- ЗК 08. Здатність планувати та управляти часом.
- ЗК 09. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК 10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК 11. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК 12. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК 13. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- ЗК 14. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК 15. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні:

- СК 01. Здатність пояснити пацієнтам, клієнтам, родинам, членам міждисциплінарної команди, іншим медичним працівникам потребу у заходах фізичної терапії, ерготерапії, принципи їх використання і зв'язок з охороною здоров'я.
- СК 02. Здатність аналізувати будову, нормальний та індивідуальний розвиток людського організму та його рухові функції.
- СК 03. Здатність трактувати патологічні процеси та порушення і застосовувати для їх корекції придатні засоби фізичної терапії, ерготерапії.
- СК 04. Здатність враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії.
- СК 05. Здатність провадити безпечну для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця практичну діяльність з фізичної терапії, ерготерапії у травматології та ортопедії, неврології та нейрохірургії, кардіології та пульмонології, а також інших областях медицини.
- СК 06. Здатність виконувати базові компоненти обстеження у фізичній терапії та/або ерготерапії: спостереження, опитування, вимірювання та тестування, документувати їх результати.
- СК 07. Здатність допомогти пацієнту/клієнту зрозуміти власні потреби, обговорювати та пояснювати зміст і необхідність виконання програми фізичної терапії та ерготерапії.
- СК 08. Здатність ефективно реалізовувати програму фізичної терапії та/або ерготерапії.
- СК 09. Здатність забезпечувати відповідність заходів фізичної терапії та/або ерготерапії функціональним можливостям та потребам пацієнта/клієнта.
- СК 10. Здатність проводити оперативний, поточний та етапний контроль стану пацієнта/клієнта відповідними засобами й методами (додаток 3) та документувати отримані результати.

СК 11. Здатність адаптовувати свою поточну практичну діяльність до змінних умов.

СК 12. Здатність надавати долікарську допомогу під час виникнення невідкладних станів.

СК 13. Здатність навчати пацієнта/опікунів самообслуговуванню/догляду, профілактиці захворювань, травм, ускладнень та неповносправності, здоровому способу життя.

СК 14. Здатність знаходити шляхи постійного покращення якості послуг фізичної терапії та ерготерапії.

Результати навчання з дисципліни:

ПР 01. Демонструвати готовність до зміцнення та збереження особистого та громадського здоров'я шляхом використання рухової активності людини та проведення роз'яснювальної роботи серед пацієнтів/клієнтів, членів їх родин, медичних фахівців, а також покращенню довкілля громади.

ПР 02. Спілкуватися усно та письмово українською та іноземною мовами у професійному середовищі, володіти фаховою термінологією та професійним дискурсом, дотримуватися етики ділового спілкування; складати документи, у тому числі іноземною мовою (мовами).

ПР 03. Використовувати сучасну комп'ютерну техніку; знаходити інформацію з різних джерел; аналізувати вітчизняні та зарубіжні джерела інформації, необхідної для виконання професійних завдань та прийняття професійних рішень.

ПР 04. Застосовувати у професійній діяльності знання біологічних, медичних, педагогічних та психосоціальних аспектів фізичної терапії та ерготерапії.

ПР 05. Надавати долікарську допомогу при невідкладних станах та патологічних процесах в організмі; вибирати оптимальні методи та засоби збереження життя.

ПР 06. Застосовувати методи й інструменти визначення та вимірювання структурних змін та порушених функцій організму, активності та участі (додаток 3), трактувати отриману інформацію.

ПР 07. Трактувати інформацію про наявні у пацієнта/клієнта порушення за Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) та Міжнародною класифікацією функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ ДП).

ПР 08. Діяти згідно з нормативно-правовими вимогами та нормами професійної етики.

ПР 09. Реалізувати індивідуальні програми фізичної терапії, ерготерапії.

ПР 10. Здійснювати заходи фізичної терапії для ліквідації або компенсації рухових порушень та активності (додаток 4).

ПР 11. Здійснювати заходи ерготерапії для ліквідації або компенсації функціональних та асоційованих з ними обмежень активності та участі в діяльності.

ПР 12. Застосовувати сучасні науково-доказові дані у професійній діяльності.

ПР 13. Обирати оптимальні форми, методи і прийоми, які б забезпечили шанобливе ставлення до пацієнта/клієнта, його безпеку/захист, комфорт та приватність.

ПР 14. Безпечно та ефективно використовувати обладнання для проведення реабілітаційних заходів, контролю основних життєвих показників пацієнта, допоміжні технічні засоби реабілітації для пересування та самообслуговування.

ПР 15. Вербально і невербально спілкуватися з особами та групами співрозмовників, різними за віком, рівнем освіти, соціальною і професійною приналежністю, психологічними та когнітивними якостями тощо, у мультидисциплінарній команді.

ПР 16. Проводити інструктаж та навчання клієнтів, членів їх родин, колег і невеликих груп.

ПР 17. Оцінювати результати виконання програм фізичної терапії та ерготерапії, використовуючи відповідний інструментарій (додаток 3), та за потреби, модифікувати поточну діяльність.

ПР 18. Оцінювати себе критично, засвоювати нову фахову інформацію, поглиблювати знання за допомогою самоосвіти, оцінювати й представляти власний досвід, аналізувати й застосовувати досвід колег.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини.

Тема 1. Вступ до валеології. Знати визначення поняття, мету та складові частини Валеології. Вміти надати визначення та характеристику понять «Стан» здоров'я, «Третій стан», «Хвороба». Знати визначальні фактори здоров'я та які з них вирішуються в медицині та фізичній терапії.

Тема 2. Історія розвитку валеології. Формування валеології в Україні та Світі. Знати основні тенденції розвитку валеологічної науки.

Тема 3. Проблеми здоров'я людини в сучасному суспільстві. Популяційне здоров'я в сучасному суспільстві. Організація і переваги страхової медицини в сучасному суспільстві. Характеристика епідемії неінфекційних хвороб в сучасному суспільстві. Взаємодія людини з оточуючим середовищем. Шляхи надходжень продуктів забруднення в організм людини.

Тема 4. Фізичне здоров'я індивіда. Поняття про фізичне (соматичне) здоров'я. Кількісна та якісна характеристики здоров'я індивіда. Поняття про фізичний розвиток. Основні фактори, що визначають та впливають на фізичний розвиток людини. Види та методи оцінки фізичного розвитку.

Тема 5. Оцінка фізичного здоров'я з позицій біоенергетики. Суть біоенергетики людини. Біоенергетичні запаси організму та їх взаємозв'язок з психічними та фізичними захворюваннями.

Тема 6. Дозовані фізичні навантаження. Поняття «навантаження». Класифікація навантажень, основні характеристики навантажень. Методи оцінки величини та обсягу навантажень. Використання функціональних проб в валеології.

Тема 7. Прогнозування та основні принципи формування здоров'я. Поняття «прогнозування здоров'я». Стать, як критерій прогнозу. Конституція людини. Методики соматотипування найпоширеніші в сучасному Світі.

Тема 8. Харчування і здоров'я. Харчування, як основа здоров'я. Поняття «раціональне харчування». Складові раціонального харчування. Основні фактори,

що впливають на харчування. Основні рекомендації щодо раціонального харчування людини.

Тема 9. Екологія і здоров'я. Головні завдання екології. Головні джерела забруднення навколишнього середовища та вплив на здоров'я. Пестициди в сучасному оточенні людини. Шкідливі звички та їх вплив на здоров'я. Екологія питної води в сучасному світі. Шумове забруднення проживання.

Тема 10. Біологічний потенціал здоров'я(спадковість, конституція, адаптація). Біоритми та здоров'я. Поняття біологічні ритми та їх вплив на стан здоров'я. Біологічний потенціал здоров'я людини та методики визначення. Індивідуальні особливості біологічних ритмів людини.

Тема 11. Старіння організму та методи визначення біологічного віку. Поняття «біологічний вік», «календарний вік», «функціональний або фізіологічний вік». Передчасне старіння, причини та фактори, що визначають його протікання. «Раптове старіння» та основні фактори, що його викликають. Спадковість та старіння.

Тема 12. Основи психічного здоров'я. Психічне здоров'я індивіда та фактори, що його визначають. Психічна рівновага та головні особливості «врівноваженої» людини. Психологічна стійкість та її складові. Основні компоненти психічного здоров'я.

Тема 13. Соціальні умови здоров'я. Поняття здоров'я нації. Основні фактори, що детермінують здоров'я нації. Соціалізація та її стадії. Проблеми соціалізації та соціальної адаптації молоді.

Тема 14. Шкідливі звички та здоров'я. Шкідливі звички та їх наслідки. Основні чинники поширення шкідливих звичок. Типові особистісні риси залежної поведінки. Біохімія тютюнового диму та його вплив на організм людини. Хронічний алкоголізм або алкогольна наркоманія. Наркоманія та токсикоманія і їх вплив на організм людини.

Тема 15. Якість життя і здоров'я. Поняття якості життя. Основні складові, які визначають якість життя населення. Кількісні та якісні показники оцінки якості життя.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
л		п	ср	
Модуль 1. Фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини				
Вступ до валеології	6	2	1	5
Історія розвитку валеології	4		1	4
Проблеми здоров'я людини в сучасному суспільстві	4		2	7
Фізичне здоров'я індивіда	6	2	2	7
Оцінка фізичного здоров'я з позицій біоенергетики	4		2	7

Дозовані фізичні навантаження	4		3	7
Прогнозування та основні принципи формування здоров'я	4		3	7
Харчування і здоров'я	6	2	3	7
Екологія і здоров'я	6	2	3	7
Біологічний потенціал здоров'я(спадковість, конституція, адаптація). Біоритми здоров'я	6		3	7
Старіння організму та методи визначення біологічного віку	4		3	7
Основи психічного здоров'я	4		3	7
Соціальні умови здоров'я	6	2	3	7
Шкідливі звички і здоров'я	4		3	7
Якість життя і здоров'я	4		3	7
Диференційований залік			2	
Разом за I модуль	90	10	40	100

5. Теми лекційних занять

№	Тема	Кількість годин
Модуль 1. Фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини		10
1	Вступ до валеології	2
2	Фізичне здоров'я індивіда.	2
3	Харчування і здоров'я.	2
4	Основи психічного здоров'я.	2
5	Соціальні умови здоров'я.	2
ВСЬОГО ГОДИН:		10

6. Теми семінарських занять

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Валеологія» семінарські заняття не заплановані.

7. Теми практичних занять

№	Тема	Кількість годин
Модуль 1. Фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини		40
1	Вступ до валеології	1
2	Історія розвитку валеології	1
3	Проблеми здоров'я людини в сучасному суспільстві	2
4	Фізичне здоров'я індивіда	2
5	Оцінка фізичного здоров'я з позицій біоенергетики	2
6	Дозовані фізичні навантаження	3
7	Прогнозування та основні принципи формування здоров'я	3
8	Харчування і здоров'я	3

9	Екологія і здоров'я	3
10	Біологічний потенціал здоров'я(спадковість, конституція, адаптація). Біоритми здоров'я	3
11	Старіння організму та методи визначення біологічного віку	3
12	Основи психічного здоров'я	3
13	Соціальні умови здоров'я	3
14	Шкідливі звички і здоров'я	3
15	Якість життя і здоров'я	3
16	Диференційований залік	2
ВСЬОГО ГОДИН:		40

8. Теми лабораторних занять

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Валеологія» лабораторні заняття не заплановані.

9. Теми самостійної роботи

№	Тема	Кількість годин
Модуль 1. Фізичне, психічне і соціальне здоров'я людини		100
1	Вступ до валеології	5
2	Історія розвитку валеології	4
3	Проблеми здоров'я людини в сучасному суспільстві	7
4	Фізичне здоров'я індивіда	7
5	Оцінка фізичного здоров'я з позицій біоенергетики	7
6	Дозовані фізичні навантаження	7
7	Прогнозування та основні принципи формування здоров'я	7
8	Харчування і здоров'я	7
9	Екологія і здоров'я	7
10	Біологічний потенціал здоров'я(спадковість, конституція, адаптація). Біоритми здоров'я	7
11	Старіння організму та методи визначення біологічного віку	7
12	Основи психічного здоров'я	7
13	Соціальні умови здоров'я	7
14	Шкідливі звички і здоров'я	7
15	Якість життя і здоров'я	7
ВСЬОГО ГОДИН:		100

10. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (далі – ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності студента, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання ІНЗД прилюдним захистом навчального проекту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання з курсу «Валеологія (курс за вибором)» – це вид навчально-дослідної роботи бакалавра, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Вид ІНДЗ – написання реферату з дисципліни «Валеологія» або підготовка доповіді з презентацією за однією з переліку наданих нижче тем.

Тематика реферату за переліком:

1. Дослідіть історію розвитку валеологічних знань у сучасних наукових джерелах (за останні 5 років).
2. Дослідіть розгляд проблеми збереження здоров'я серед різних верств населення.
3. Знайдіть приклади застосування методів із визначенням фізичної підготовленості, фізичного розвитку, фізичної працездатності студентської молоді.
4. Знайдіть приклади застосування методу визначення розумової працездатності.
5. Дослідіть застосування тестів для визначення фізичного здоров'я.
6. Дослідіть результати оцінки рівня здоров'я різних груп населення.
7. Знайдіть приклади застосування засобів фізичної культури у формуванні здорового способу життя.

Тематика доповідей за переліком:

1. Здоров'я, його визначення та цінність.
2. Зміни умов існування людини на сучасному етапі та вплив на здоров'я.
3. Демографічна ситуація в Україні та світі.
4. Діагностика фізичного здоров'я.
5. Фізичне здоров'я населення України.
6. Методи зміцнення фізичного здоров'я.
7. Методи зміцнення психічного здоров'я.
8. Інтелект. Методи визначення.
9. Психічне здоров'я населення України.
10. Аеробні фізичні навантаження та їх ефективна дія на стан здоров'я осіб зрілого та похилого віку.

11. Методи навчання

1. Словесний метод.

2. Наочний метод.
3. Вивчення та аналіз прикладного матеріалу.
4. Аналіз та синтез інформації.
5. Поєднання логічного та історичного аналізу.
6. Функціонально-структурного аналізу.
7. Порівняння та зіставлення.

12. Методи та форми контролю, розподіл балів, які отримують студенти, оцінювання

1. Поточний контроль – відвідування занять, відповіді за темами, виконання самостійної та індивідуальної роботи, написання контрольної роботи за змістовним модулем.
 2. Підсумковий контроль – диф. залік.
- Контроль з навчальної діяльності студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою результати якої оцінюються за 200-бальною шкалою.

Розподіл балів, які отримують студенти

Максимальна кількість балів за поточний контроль за ПЗ							ІНДЗ	Бали
ПЗ 1	ПЗ 2	ПЗ 3	ПЗ 4	ПЗ 5	ПЗ 6	ПЗ 7		
15	15	15	15	15	15	15	5	200
ПЗ 8	ПЗ 9	ПЗ 10	ПЗ 11	ПЗ 12	ПЗ 13			
15	15	15	15	15	15			

Здійснюється під час практичного заняття та включає загальну оцінку теоретичних та практичних знань з теми заняття:

- «5» - 15 балів;
- «4» - 11 балів;
- «3» - 8 балів;
- «2» - 0 балів.

Самостійна робота студента (доповідь написаного реферату, презентація) оцінюється: 1 – 5 балів.

13. Методичне забезпечення

1. Рекомендована література.
2. Мультимедійний лекційний матеріал.

14. Рекомендована література

Основна:

1. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье. - 3-е изд., доп., перераб.-М.:Физкультура и спорт, 1987. - 178 с.
2. Амосов Н.М. Энциклопедия Амосова: Алгоритм здоровья. Человек и общество. - Донецк: Сталкер, 2002, - 464 с.
3. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А. Медицинская валеология. - К.: Здоров'я, 1998. - 248 с.

4. Вашев, О. Є. Валеологія [Текст]: методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи студентів з дисципліни «Управління професійною працездатністю» (для студентів усіх спеціальностей Академії та НПП)/О. Є. Вашев, В. М. Ключко; Харк. нац. акад. міськ. гос-ва. - Х.: НАМГ, 2010. –57 с.
5. Брехман ИЛ. Валеология — наука о здоровье. — М.: Физкультура и спорт, 1990. — 208 с.
6. Билич ГЛ., Назарова Л.В. Основы валеология. — СПб, 2000.— 558 с.
7. Вайнер Н. Валеология. Учебник для вузов. — М.: Флинта, 2001. — 416 с.

Допоміжна:

1. Гончаренко М.С. Путь улучшения здоровья молодежи лежит через развитие валеологического образования // Эколого-физиологические проблемы адаптации: Междунар. симпоз., 27-30 января 1998, Москва. - М.,1998. - 90-92 с.
2. Біокібернетика. Доступ до статті: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Біокібернетика>. Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії
3. Ключко В.М., Безкоровайний Д.О. Інноваційна політика в сфері формування професійної працездатності державного службовця. Теорія та практика державного управління. Матер. наук.-практ. конф.- Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. - С. 123-129
4. Ключко В.М. Педагогічний менеджмент, педагогічний маркетинг та педагогічна логістика як цільові чинники організації освітньо-виховної діяльності. Сучасні аспекти виховання студентської молоді / Матер. наук.- практ. конф., 21 квітня 2006 р. Харків: ХНАМГ- 2006. – С.50-59.
5. Безкоровайний Д.О., Ключко В.М. Кібернетика валеології. Теорія та практика державного управління. Випуск 3. Проблеми формування та реалізації охороноздоровчої політики в сучасних умовах. Матер. наук.-практ. конф. 16 жовтня 2003 р. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2003. -С. 84-87.
6. Астафьев Б.А. Стратегический прогноз и управление на основе Генома и Законов Мира: Теория и практика. Изд. 2-е, исправленное и дополненное. -М.: Институт холододинамики, 2007, - 184 с.
7. Маслова Н.В. Ноосферное образование: монография. - М.: Институт холододинамики, 2002, - 338 с.
8. Валеологія — наука про здоровий спосіб життя / / Інформ.-метод, збірник товариства "Знання" України, 1996. — Вип.Л.— 320 с.

15. Інформаційне забезпечення.

1. Міхеєнко О. І. Валеологія: Основи індивідуального здоров'я людини / Суми: Університетська книга, 2009. — 400 с. — ISBN 978-966-680-434-4
2. ВАЛЕОЛОГІЯ Фармацевтична енциклопедія
3. ВАЛЕОЛОГІЯ ЕСУ
4. Санологія (медичні аспекти валеології) / Апанасенко Г. Л., Попова Л. А., Магльований А. В. – Київ-Львів: Кварт, 2011. – 303 с.
5. Соціальна валеологія : навч. Посіб. [для студ. І викл. Заг. Гуманіт. Дисциплін вищ. Навч. Закл.] / В. М. Копа ; М-во освіти і науки України. – Л. : Новий Світ-2000, 2013. – 204 с. : іл. – Бібліогр. В кінці розділів. – ISBN 978-966-418-164-5.
6. <http://sport-med.in.ua>